

**MUNKAERŐPIACI TÜKÖR
2005**

MUNKAERŐPIACI TÜKÖR

Az évkönyvsorozat szerkesztőbizottsága

FAZEKAS KÁROLY • igazgató, MTA Közgazdaságtudományi Intézet
– FREY MÁRIA • tudományos tanácsadó, Foglalkoztatási Hivatal,
Kutatási Főosztály – KÖLLŐ JÁNOS • tudományos főmunkatárs, MTA
Közgazdaságtudományi Intézet – LAKATOS JUDIT • főosztályvezető,
Központi Statisztikai Hivatal – LAKY TERÉZ † • tudományos tanácsadó,
Foglalkoztatási Hivatal, Kutatási Főosztály – LÁZÁR GYÖRGY •
főosztályvezető, Foglalkoztatási Hivatal – NAGY GYULA • egyetemi
docens, Budapesti Corvinus Egyetem, Emberi Erőforrások Tanszék

Sorozatszerkesztő

FAZEKAS KÁROLY

MUNKAERŐPIACI TÜKÖR 2005

**SZERKESZTETTE
FAZEKAS KÁROLY ÉS KOLTAY JENŐ**

**MTA KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI INTÉZET
ORSZÁGOS FOGLALKOZTATÁSI KÖZALAPÍTVÁNY
BUDAPEST, 2005**

A kiadó címe:
MTA Közgazdaságtudományi Intézet
1112 Budapest, Budaörsi út 45.
A kiadvány megrendelhető:
Nyíri Józsefnétől, a kiadó címén
e-mail: nyiri@econ.core.hu
telefon: (06-1) 309-2651
telefax: (06-1) 309-2650

Copyright © MTA Közgazdaságtudományi Intézet,
Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, 2005

ISSN 1586-460X

Felelős kiadó: Fazekas Károly
Olvasószerkesztő: Patkós Anna
Nyomdai előkészítés: font.hu
Typográfia: Garamond, Franklin Gothic
Készült az Erfo Kft. Nyomdaüzemében
Felelős vezető: Dr. Kovács Zoltán ügyvezető igazgató

TARTALOM

Előszó	9
Munkapiaci trendek Magyarországon, 2004 (<i>Horváth Hedvig – Hudomiet Péter</i>)	15
Bevezetés	17
1. Munkapiaci aktivitás	18
1.1. Foglalkoztatottság	18
1.2. Munkanélküliség	18
1.3. Inaktivitás	19
2. A munkapiaci aktivitás különböző dimenziói	20
2.1. Kor és iskolai végzettség	20
2.2. Nemek szerinti különbségek	22
2.3. Ágazati bontás	23
2.4. Regionális különbségek	24
3. Bérek	26
3.1. Ágazati és szektorok szerinti különbségek	27
3.2. Regionális különbségek	29
4. Az Európai Unió mint lehetőség	30
Hivatkozások	33
Közelkép: Munkaügyi kapcsolatok a mai Magyarországon	35
Bevezető. A magyar munkaügyi kapcsolatok közelről és távolabbról (<i>Koltay Jenő – Neumann László</i>)	37
1. A magyarországi szociális partnerek	46
1.1. A munkáltatói szövetségek helyzete és szerepük a munka világában (<i>Tóth András</i>)	46
1.2. A magyar szakszervezetek – hogyan tovább? (<i>Neumann László</i>)	65
2. A munkaügyi kapcsolatok középső szintje	84
2.1. Területi munkaügyi kapcsolatok (<i>Horesnyi Julianna – Tóth Ferenc</i>)	84
2.2. Ágazati szint: törekvések és trendek (<i>Ladó Mária – Tóth Ferenc</i>)	100
2.3. A költségvetési szektor munkaügyi kapcsolatai (<i>Berki Erzsébet</i>)	117

3. Kollektív alku Magyarországon	131
3.1. Kollektív szerződések – csökkenő lefedettséggel, változatlanul decentralizáltan (<i>Neumann László</i>)	131
3.2. Kollektív alku az állami vállalati szektorban – a közúti tömegközlekedés esete (<i>Korcsolayné Kovács Krisztina</i>)	146
3.3. Szabályozott foglalkoztatás vagy szabályozottabb egyéni alku? A posztcéhes és posztszocialista szakszervezetek eltérő stratégiái a munkaviszony szabályozására (<i>Tóth András</i>)	159
4. A munkahelyi érdekképviselő újabb fejleményei	169
4.1. A munkavállalói részvétel magyarországi gyakorlata (<i>Benyó Béla – Neumann László – Kelemen Melinda</i>)	169
4.2. Informális bér-teljesítmény alku és a munkaerő-gazdálkodás átalakulása a magyar vállalatokban a kilencvenes évektől (<i>Bódis Lajos</i>)	186
Hivatkozások	203
Európai Foglalkoztatási Stratégia. Dilemmák, értékelés és jövő (<i>Gács János</i>)	209
Bevezetés	211
1. Az Európai Foglalkoztatási Stratégia szerkezete	212
2. Merevség és rugalmasság – a munkapiaci intézmények és a szakpolitika létjogosultsága	214
3. Együtt vagy külön? A foglalkoztatási stratégia elkülönített kiépítése és a többi szakpolitikával való integrálása	218
4. Milyen témákat érdemes és lehetséges közösségi szinten eldönteni és koordinálni?	226
5. Az Európai Foglalkoztatási Stratégia eredményeinek értékelése	228
5.1. Az Európai Foglalkoztatási Stratégiáról általában	229
5.2. Az aktív munkapiaci politikák peer review folyamata	231
5.3. Magyarország és az Európai Foglalkoztatási Stratégia	233
6. Záró következtetések	235
Hivatkozások	236
A jogszabályi és intézményi környezet változásai (<i>Frey Mária</i>)	239
1. A 2004-ben meghozott, de csak 2005-ben hatályba lépett intézkedések	241
1.1. Vállalkozói járulék és járadék	242
1.2. Problémacsoportokat alkalmazó munkáltatók járulékkedvezményei	243
1.3. Prémiumévek program a közszférában	245
1.4. Nyugdíjkenyszer a közszférában?	247
1.5. A rendszeres szociális segélyezés újraszabályozása	247

2. Új intézkedések 2005-ben	249
2.1. A munkanélküli-ellátás rendszerének átalakítása	250
2.2. Kékmunka a magánszemélyeknél munkát végzőknek, zöldmunka a mezőgazdaságban	254
2.3. A bejelentés nélküli munkavégzés visszaszorítása az építőiparban	257
2.4. Új rendszabály a feketén foglalkoztató munkáltatók büntetőjogi felelősségre vonásához	258
2.5. Garantált minimálbér	259
2.6. A gyermeknevelési támogatásban részesülők legális munka- végzését akadályozó korlátok lebontása	259
2.7. Modellértékű közmunkaprogram	260
2.8. A felnőttképzés támogatási rendszerének átalakítása	261
2.9. A prémiumévek program kiterjesztése a versenyszférára	263
2.10. A megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatását elősegítő támogatási rendszer átalakítása	264
2.11. A Start-program	266
Hivatkozások	267
Statisztikai adatok	269
1. Alapvető gazdasági adatok	271
2. Népeség	272
3. Gazdasági aktivitás	275
4. Foglalkoztatottak	283
5. Munkanélküliek	293
6. Keresetek	306
7. Oktatás	314
8. Munkaerőkereslet	318
9. Regionális különbségek	322
10. Migráció	330
11. Munkaiügyi kapcsolatok	332
12. Nemzetközi adatok	352
13. A fontosabb adatok forrásai	356
Munkapiaci kutatások. Válogatott bibliográfia	363
Függelék. Táblázatok és ábrák jegyzéke	387

A kötet szerzői

BENYÓ BÉLA, Nemzeti Felnőttképzési Intézet
BERKI ERZSÉBET, Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium
BÓDIS LAJOS, Budapesti Corvinus Egyetem
FREY MÁRIA, Foglalkoztatási Hivatal Kutatási Főosztály
GÁCS JÁNOS, MTA Közgazdaságtudományi Intézet
HOFFER ÁGNES, Budapesti Corvinus Egyetem Központi Könyvtár
HORESNYI JULIANNA, Csongrád Megyei Munkaügyi Központ
HORVÁTH HEDVIG, Budapesti Corvinus Egyetem
HUDOMIET PÉTER, Budapesti Corvinus Egyetem
KELEMEN MELINDA, Foglalkoztatási Hivatal
KOLTAY JENŐ, MTA Közgazdaságtudományi Intézet
KORCSOLAYNÉ KOVÁCS KRISZTINA, Közúti Közlekedési Szakszervezet
LADÓ MÁRIA, Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium
LAKATOS JUDIT, Központi Statisztikai Hivatal
LÁZÁR GYÖRGY, Foglalkoztatási Hivatal
NEUMANN LÁSZLÓ, Foglalkoztatási Hivatal, Kutatási Főosztály
SÁNDOR ZSUZSA, MTA Közgazdaságtudományi Intézet
TÓH ANDRÁS, MTA Politikai Tudományok Intézete
TÓTH FERENC, Foglalkoztatási Hivatal, Kutatási Főosztály

ELŐSZÓ

Az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány támogatásával 2000-ben indítottuk el a *Munkaerőpiaci tükör* című évkönyvsorozatot. Kezdetől fogva arra törekedtünk, hogy a közigazgatás, a foglalkoztatási szolgálat szervezetei, az önkormányzatok, a civil szervezetek, az oktatási intézmények és kutatóintézetek, valamint nem utolsósorban az írott és elektronikus sajtó munkatársai napi munkájukban jól hasznosítható információkat kapjanak a magyarországi munkapiaci folyamatokról, a foglalkoztatáspolitikai jogszabályi és intézményi környezetéről, a munkapiaci kutatások friss eredményeiről. Az idén is olyan kiadvány összeállítására törekedtünk, amely a rendelkezésünkre álló statisztikák, elméleti kutatások és empirikus elemzések alapján, közérthető formában, jól áttekinthető szerkezetben mutatja be a magyarországi munkapiaci folyamatok jellemzőit és belső összefüggéseit.

A kiadvány hat fő részből áll.

1. Munkapiaci trendek Magyarországon, 2004

A kötet bevezető tanulmánya először összefoglalja a munkapiaci aktivitás: a foglalkoztatás, munkanélküliség és inaktivitás alakulását Magyarországon 2004-ben. Ezután a munkapiaci aktivitás kor és iskolai végzettség szerinti alakulását, a nemek szerint és ágazatok közötti és regionális különbségeket elemzi. A harmadik rész az ágazatok, szektorok szerinti és a regionális bérkülönbségek alakulásával foglalkozik. A bevezető tanulmány záró része az Európai Unióhoz való csatlakozás munkapiaci következményeit foglalja össze.

Az adatok azt mutatják, hogy 2004-ben nem történt jelentős változás a munkapiaci aktivitás jellemzőinek alakulásában. A magyarországi állapotokra továbbra is a viszonylag alacsony munkanélküliség és ugyanakkor igen alacsony foglalkoztatottság a jellemző. Az alacsony munkapiaci részvétel, a magas inaktivitás mellett a magyarországi munkaerőpiac sajátossága, hogy igen jelentősek a munkapiaci területi különbségei. A munkapiaci kínálati oldalán nem működnek a különbségeket kiegyenlítő mechanizmusok, alacsony

a munkaerő migráció intenzitása. Nincs jelentős változás a munkaerő kereslet területi eloszlásában, a vállalkozások továbbra is a fejlett, urbanizált térségekbe koncentrálnak.

Az Európai Unióhoz való csatlakozás egyelőre nincs közvetlen hatással a magyarországi munkapiac jellemzőire. Nem nőtt a jelentős mértékben a munkaerő külföldre áramlása és még nincs kimutatható hatása a területi ki-egyenlítődést célzó uniós támogatási programoknak sem.

2. Közelkép – Munkaügyi kapcsolatok Magyarországon

A munkapiaci állapotváltozásait nyomon követő évkönyv-sorozat a kereslet és kínálat összefüggésein túl nem hagyhatja figyelmen kívül a nem közvetlenül piaci erőket és intézményeket sem. A gazdasági, politikai és társadalompolitikai rezsim/modell olyan tényezői, mint a piac jogszabályi környezete, az állam foglalkoztatáspolitikája vagy a munkaügyi kapcsolatok nagymértékben meghatározzák a munkapiac működését. A munkavállalók, munkáltatók és az állam közötti kapcsolatok, a szakszervezetek és munkáltatói szervezetek, illetve a kormányzat kétoldalú (bipartit), illetve háromoldalú (tripartit) tárgyalásai, megállapodásai – országonként és koronként változó, de – mindenképpen jelentős mértékben hatnak a bérek, a foglalkoztatás és a munkakörülmények alakulására.

E kérdések átfogó, monografikus megválaszolására aligha vállalkozhat a Munkaerőpiaci Tükör *Közelkép*-blokkja. Célja szükségképpen szerényebb: áttekintést adni a magyarországi munkaügyi kapcsolatok fejlődésének legutóbbi évtizedéről, amikor a „transzformációs” recesszió és a makrogazdasági stabilizáció után meginduló gazdasági növekedés másfajta perspektívát nyitott a szociális partnerek tárgyalásai előtt. Erre az időszakra a rendszerváltozás során átalakult-kialakult szakszervezeti és munkáltatói szervezetek túljutottak az egymás legitimitását megkérdőjelező éles belső harcokon, a társadalmi-gazdasági megállapodás kísérletének kudarca után világossá váltak a makroszintű érdekegyeztetés korlátai, s mikro szinten is kikristályosodott, hogy a vállalatok életében milyen szerep jut a kollektív munkajogi intézményeknek.

A sorozat korábbi köteteihez hasonlóan, a *Közelkép* elsősorban a közelmúlt kutatási eredményeire épít. Nem az a célja, hogy a választott területén még mindig hiányzó kutatások eredményeit pótolja, megelőlegezze, hanem az, hogy a szerkesztők által kiválasztott, a *Közelkép* számára készült elemzések sorba rendezésével és összekapcsolásával minél teljesebb áttekintést adjon a piacgazdasági átalakulás sodrásában formálódott munkaügyi kapcsolatokról. Az egyes fejezetek/alfejezetek több oldalról és többféle eszközzel közelítve szándékaink szerint az eddigieknél határozottabb és részletekben gazdagabb képet rajzolnak a munkavállalók, munkáltatók és a kormányzat kapcsolatrendszeréről. Megerősítik a már – többek között a *Közelkép* szerzőinek korábbi írásai nyomán – elfogadottá váló értékeléseket; legyen szó a bérek,

a foglalkoztatási-munkavállalási feltételek decentralizált meghatározásáról, a kollektív szerződések hatókörének és szabályozó erejének korlátozottságáról, a munkahelyi informális alku továbbéléséről, az egyoldalú munkáltatói döntések és a közvetlenül piaci tényezők nagy súlyáról, a munkavállalók szervezettségének visszaeséséről, a munkavállalói és munkáltatói érdekképviseltek szétválasztottságáról, a munkaügyi kapcsolatok fokozódó individualizációjáról. A *Közelkép* kiemelt figyelmet szentel a munkaügyi kapcsolatok középső, ágazati szintjének, a legújabb fejlemények tükrében elemzi közismert gyengeségének okait és a leküzdésükre irányuló törekvések esélyeit. Az ágazati szint problémáinak összefüggésében tárgyalja az Európai Uniónak a magyar munkaügyi kapcsolatokat alakító szerepét is.

A *Közelkép* fejezeteit négy témakörbe rendeztük. Az első a magyarországi szociális partnerek helyzetét mutatja be, két alfejezete a munkáltatók, illetve a szakszervezetek „szervezettségének” jellemzőit, érdekképviselési politikájuk fő vonásait, belső szervezeti problémáit, valamint anyagi és humán erőforrásaik helyzetét elemzi. A munkáltatói szövetségeket tárgyaló alfejezet bemutatja az egyes szervezetek tagságát, belső felépítését, jellegzetes érdekképviselési stratégiáit, a működés anyagi forrásait. Kitér a gazdasági és munkáltatói képviselő kettősségére, a szervezetek tárgyalási felhatalmazottságára, az általuk nyújtott szolgáltatások szerepére és végül a gazdasági kamarákhoz fűződő viszonyukra. A szakszervezeti tanulmány részletesen tárgyalja a mai magyar szakszervezeti mozgalom jellegzetességeit: elemzi a tagságra vonatkozó adatokat, a konföderációk és ágazati szövetségek belső felépítését és konfliktusait, a mozgalom anyagi forrásait, a jellegzetes érdekképviselési stratégiákat, és végül kitér a tagság megtartásának, illetve szervezésének kérdéseire.

A szereplők bemutatását követő második fejezet három alfejezetének témaköre a munkaügyi kapcsolatok középső szintje. Az egyik a területi munkaügyi kapcsolatokat, nevezetesen a megyei munkaügyi tanácsokat vizsgálja, amelyek egyrészt a foglalkoztatáspolitikai források elosztásában játszott szerepükkel közvetlenül is befolyásolják a munkapiac működését, másrészt, a különféle európai uniós támogatások mechanizmusai, és a szakképzés stratégiai döntéshozatalába való részvételük révén az itt helyet foglaló szociális partnerek szerepe egyre fontosabbá válik.

A másik alfejezet az ágazati szociális párbeszéd bizottságokat mutatja be, amelyek felállítására kétségtelenül az utóbbi két-három év legjelentősebb fejleménye az intézményépítésben. Ezek a Magyarországon újszerű ágazati fórumok még alig kezdték meg működésüket, a szakszervezetek máris kifejezetten az ágazati kollektív szerződéskötés lehetséges terepének tekintik. Ezek a fórumok egyben – mindkét oldal szándéka szerint – az ágazat gazdasági szabályozását befolyásoló konzultáció és lobbitevékenység csatornáit is, amelyek – ha közvetve is – szintén befolyásolhatják az ágazati foglalkoztatást.

Az ezt követő alfejezet a közszolgálat (a köztisztviselők és közalkalmazottak) munkaügyi kapcsolataival foglalkozik, egyaránt bemutatva az ezen a területen működő ágazati és országos érdekegyeztetési fórumok változásait s az itt folyó kollektív tárgyalások eredményeit. Ez az alfejezet megkülönböztetett figyelmet szentel a béralakulás (különös tekintettel a 2002. évi közalkalmazotti béremelésre) és a közszolgálati sztrájkok, demonstrációk szerepe elemzésének.

A következő fejezet témaköre a munkaügyi kapcsolatok hagyományosan legfontosabb kérdése, a kollektív alku. Az első írás a rendelkezésre álló statisztikai források segítségével vizsgálja a magyarországi kollektív szerződések elterjedtségét, különböző szintjeit, és – amennyire ez statisztikai eszközökkel lehetséges – a bemutatja a szerződések változó tartalmát. Ettől az évtől a kötet statisztikai blokkja számos, a munkaügyi kapcsolatrendszer intézményeinek – mindenekelőtt a kollektív szerződéseknek – a mennyiségi mutatóit tartalmazó táblázattal bővül. Ezt követi egy speciális ágazat kollektív alkutevékenységét bemutató esettanulmány: a közúti tömegközlekedés sajátossága nemcsak a sztrájkok gyakorisága és a szolgáltatóvállalatok monopolhelyezete, hanem az állam mint tulajdonos jelenléte, ennek az összes ellentmondásával együtt. A kollektív alkuval foglalkozó harmadik alfejezet a szakszervezetek vállalati-munkahelyi szerepére koncentrálna vizsgálja, hogy mennyiben szabályozzák a bérek alakulását a kollektív szerződések, az egyéni alkudozások, illetve – alkuképes munkavállalók híján – a munkáltató egyéni béreket megállapító döntései. Az írás történelmi perspektívába helyezve magyarázza meg, hogyan és mért találkozik a magyar szakszervezetek vállalati alkustratégiája a munkáltató korszerű humánpolitikájának rugalmas bérezésre vonatkozó igényeivel.

A *Közelkép* utolsó fejezetének két tanulmánya a munkahelyi érdekképviselet újabb fejleményeivel foglalkozik. Az egyik először az 1992-ben bevezetett üzemi tanácsok elterjedtségét, összetételét és működését mutatja be egy felmérés eredményei alapján, majd a multinacionális vállalatokban működő európai üzemi tanácsok magyarországi jelentőségére mutat rá. Ez utóbbi Magyarországon vadonatúj jelenségnek számít, hiszen az ország EU-csatlakozásával vált kötelezővé a magyar munkavállalók képviselőinek meghívása az európai vállalatközpontok mellett működő testületekbe, illetve a kisszámú magyarországi központú „multinál” is meg kell alakítani az európai üzemi tanácsokat. Végül a szakszervezet nélküli vagy „puha” szakszervezetekkel működő munkahelyek problémáira irányítja figyelmünket az utolsó alfejezet, amelynek tárgya a munkaügyi kapcsolatok „individualizációja”. Ez az írás részben elméleti megközelítésben, részben tapasztalatok alapján arra a kérdésre keres választ, mennyiben változott az államszocialista időszakhoz képest a munkások és a menedzsment közötti bér–teljesítmény alku, és ez hogyan függ össze a mindennapi üzemi gyakorlatban a vállalatok által bevezetett modern munkaerő-gazdálkodással.

3. Európai foglalkoztatási stratégia. dilemmák, értékelés és jövő

Az Európai Foglalkoztatási Stratégiáról az elmúlt években több kiváló ismertetés és elemzés jelent meg. Ezért a tanulmány nem az EFS bemutatására törekszik, inkább annak szélesebb elméleti és szervezeti hátterét mutatja be néhány, az EFS lényegét érintő kérdés felvetésével és a megválaszolásával. Az első részben igen röviden összefoglaljuk az EFS szerkezetét. A másodikban arra a kérdésre keressük a választ, hogy a munkapiac mely sajátosságai teszik szükségessé olyan intézmények működtetését, amelyek a piac spontán alkalmazkodási folyamatait gátolják. Mivel az utóbbi évtizedben szinte minden munkapiaci reform ezen sajátos intézmények átalakítását, nemegyszer felszámolását célozta meg, az EFS szerepének tárgyalása kapcsán indokolt azt az alapkérdést is tisztázni, hogy vajon a reformoknak mindig és mindenképpen az intézményi merevségek megszüntetése a célja. A következő részben bemutatjuk, milyen érvek és érdekek játszottak szerepet abban, hogy létrehozták az EFS-t, mint az EU elkülönült stratégiáját, és hogy az EU fejlődésének milyen vonulatai vezettek ahhoz, hogy 2005-től a foglalkoztatáspolitikát, többszörösen „áramvonalasított” formában, az unió más koordinált politikáival integrálják. A negyedik rész arra az alapvető kérdésre próbál válaszolni, hogy milyen témákat érdemes és lehetséges az unió közösségi szintjén eldönteni, illetve koordinálni, s hogy a foglalkoztatási és munkaügyi kérdések ebből a szempontból hova tartoznak. Az ötödik rész hivatalos és független forrásokra támaszkodva az EFS értékelésére tér ki. Itt foglaljuk össze röviden azt is, hogy hogyan alakult a magyar részvétel az EU foglalkoztatási stratégiájában. A tanulmányt következtetések levonásával zárjuk.

4. A jogszabályi és intézményi környezet változásai

Ebben a fejezetben két részben mutatjuk be a munkapiac jogszabályi és intézményi környezetének változásait. Az első részben bemutatjuk a 2004-ben – azon belül is a *Munkaerőpiaci Tükör* előző kötetének lezárása után – hozott, de csak az idén hatályba lépett új intézkedéseket. A második részben ismertetjük az idei évben született törvényeket, törvénymódosításokat. Nem csupán az új jogszabályok és intézmények bemutatására törekszünk. Ahol lehetséges utalunk az intézkedések fogadtatására és hatásaira.

5. Statisztikai blokk

A statisztikai blokk részletes információt ad a rendszerváltozás óta eltelt időszak alapvető gazdasági folyamatairól, a népesség, a munkaerőpiaci részvétel, a foglalkoztatás, a munkanélküliség, az inaktivitás, a bérek, az oktatás, a munkaerő-kereslet, a regionális különbségek, a migráció, a munkaügyi kapcsolatok jellemzőiről és néhány munkaerőpiaci mutató nemzetközi összehasonlításáról. Figyelembe véve, hogy az idei kötet *Közelkép* blokkja a munkaügyi

kapcsolatok jellemzőivel foglalkozik, a korábbi kötetekben is megjelent és a munkaügyi kapcsolatokra vonatkozó táblázatokat további, a magyarországi helyzetet részletesen bemutató táblázatokkal egészítettük ki. A táblázatokban közölt információk áttekintésének, értékelésének megkönnyítésére a legfontosabb összefüggéseket grafikonok és térképek segítségével is ábrázoljuk. A fejezet végén ismertetjük a legfontosabb adatforrásokat.

A statisztikai blokk táblázatait megtekinthetők HTML formátumban, valamint Excel táblázatkezelő rendszerbe illeszthető Word formátumban letekinthetők az MTA Közgazdaságtudományi Intézet honlapjáról (<http://econ.core.hu>).

6. Bibliográfia

A *Munkaerőpiaci Tükör* első kötetében válogatásokat készítettünk a magyarországi folyóiratok és kiadványsorozatok 1992 és 1999 között megjelent munkaerőpiaci tárgyú cikkeiből. A második kötetben válogatást adtunk közre az 1985 és 2001 között megjelent könyvekből, az 1999 szeptembere és 2001 szeptembere között megjelent hazai folyóiratcikkekből, az 1990 és 2001 között megjelent külföldi folyóiratcikkekből. A harmadik kötetben kiegészítettük a korábbi válogatásokat a 2001 októbere és 2002 októbere között megjelent publikációkkal, az 1992 és 2002 között külföldön megjelent és a magyarországi munkaerőpiaccal foglalkozó könyvekkel és könyvrészletekkel, valamint tovább bővítettük a publikációk körét, válogatva azokból az 1990-es években megjelent műhelytanulmányokból, amelyeket sorozatainkban magyarországi és külföldi kutatóintézetek, intézmények tettek közzé. A *Munkaerőpiaci tükrök* 2003. és 2004. évi köteteiben a 2002/2003-ban és 2003/2004-ben megjelent friss publikációkkal egészítettük ki a korábbi válogatásokat. Jelen – immár hatodik – kötetünkben a korábbi évekkel azonos műfaji bontásban adjuk közre a témába vágó legújabb szakirodalmat.

* * *

A szerkesztőbizottság tagjai megköszönik az *MTA Közgazdaságtudományi Intézet*, a *Központi Statisztikai Hivatal*, a *Budapesti Corvinus Egyetem Emberi Erőforrás Tanszékének*, a *Foglalkoztatási Hivatal*, a *Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium* munkatársainak a kötet szerkesztésében, az egyes részanyagok elkészítésében végzett munkáját. Szeretettel és szomorúan emlékezünk meg a közelmúltban elhunyt kollégánkról Laky Terézről, aki kezdetektől fogva részt vett a *Munkaerőpiaci Tükör* köteteinek elkészítésében. Köszönetet mondunk a *Munkaerőpiaci Alap* irányító testületének, az *Országos Foglalkoztatási Közalapítvány* kuratóriumának az előző kötetekhez fűzött észrevételeikért, javaslataikért és nem utolsósorban a kiadvány anyagi támogatásáért.